आत्मा ब्राम्हण एव क्षत्रियायामपि जायत इत्यर्थः स च किंचिन्नीचः यदाह मनुः स्त्रीष्वनंतरजातासु द्विजैरुत्पादितान्सुतान् सदृशानेव तानाहुर्मातृदोषविगर्हितानिति मातृजात्यौ वैश्यायां वैश्योऽंबष्ठो नाम शूद्रायां शूद्रो निषादो नाम पारशवाख्यो भवति मनुः ब्राम्हणाद्वैश्यकन्यायामंबष्ठो नाम जायते निषादः शूद्रकन्यायां यः पारशव उच्यत इति ॥४॥ एतद्व्याचष्टे परमिति शवात् पद्यत्वा एतत् श्मशानं यच्छूद्र इति श्रुतेः शवस्थानतुल्यात् शूद्रात्परं उत्कृष्टं पद्भ्यामुत्पद्य पादयुक्तं जंगमं श्मशानं शूद्र इति श्रुत्यर्थः ॥५॥ तंत्रं उपकरणं वयसा ज्येष्ठोपि पारशवो द्विजस्य त्रिवर्णजस्य यवीयान् कनीयानेवेति संबंधः ॥६॥ वैश्यायामपि क्षत्रियात्क्षत्रिय एव भवतीत्याह द्वयोरिति उग्राः शूद्रविशेषाः ॥७॥ वैश्यात् शूद्रायामपि वैश्य एव भवतीत्याह द्वे इति ॥८॥ अतः स्वपितुरविशिष्टेनाधिकः सन्नधमः शूद्रो गुरूणां ब्राम्हणादीनां दारप्रधर्षकश्चेत् बाह्यं चांडालादिं ॥९॥ विप्रायामिति सूतः सारथिः जातितः कर्मतश्च सूतानामश्वसारथ्यमित्युक्तेः स्तोमक्रियास्तोत्रकरणं च राजादीनां यथोक्तं सूताः पौराणिका मता इति मौद्गल्यं स्त्रीकार्यमंतःपुररक्ष-

भार्याश्चतस्रो विप्रस्य द्वयोरात्मा प्रजायते ॥ आनुपूर्व्याद्द्वयोर्हीनौ मातृजात्यौ प्रसूयतः ॥४॥ परं शवाद्ब्राम्हणस्यैव पुत्रः शूद्रापुत्रं पारशवं तमाहुः ॥ शुश्रूषकः स्वस्य कुलस्य सस्यात्स्वचारित्रं नित्यमथो न जह्यात् ॥५॥ सर्वानुपायानथ संप्रधार्य समुद्धरेत्स्वस्य कुलस्य तंत्रं ॥ ज्येष्ठो यवीयानपि यो द्विजस्य शुश्रूषया दानपरायणः स्यात् ॥६॥ तिस्रः क्षत्रियसंबंधाद्द्वयोरात्मास्य जायते ॥ हीनवर्णास्तृतीयायां शूद्रा उग्रा इति स्मृतिः ॥७॥ द्वे चापि भार्ये वैश्यस्य द्वयोरात्मास्य जायते ॥ शूद्रा शूद्रस्य चाप्येका शूद्रमेव प्रजायते ॥८॥ अतोऽविशिष्टस्त्वधमो गुरुदारप्रधर्षकः ॥ बाह्यं वर्णं जनयति चातुर्वर्ण्यविगर्हितं ॥९॥ विप्रायां क्षत्रियो बाह्यं सूतं स्तोमक्रियापरं ॥ वैश्यो वैदेहकं चापि मौद्गल्यमपवर्जितं ॥१०॥ शूद्रश्चांडालमत्युग्रं वध्यघ्नं बाह्यवासिनं ॥ ब्राम्हण्यां संप्रजायंत इत्येते कुलपांसनाः ॥ एते मतिमतां श्रेष्ठ वर्णसंकरजाः प्रभो ॥११॥ बंदी तु जायते वैश्यान्मागधो वाक्यजीवनः ॥ शूद्रान्निषादो मत्स्यघ्नः क्षत्रियायां व्यतिक्रमात् ॥१२॥ शूद्रादायोगवश्चापि वैश्यायां ग्राम्यधर्मिणः ॥ ब्राम्हणैरप्रतिग्राह्यस्तक्षा स्वधनजीवनः ॥१३॥

णादितत्कारित्वं वैदेहकानां स्त्रीकार्यमित्युक्तेः अपवर्जितं संस्कारानर्हं ॥१०॥ वध्यानां चोरादीनां शिरश्छेदादिकार्यकारिणं वंध्यघ्नं ॥११॥ बंदीति मागधानां वणिक्पथ इति मनुः वाक्यं प्रस्तावसदृशी उक्तिः निषादस्तथा क्षत्ता नाम यदाह मनुः शूद्रादायोगवः क्षत्ता चंडालश्चाधमो नृणां वैश्यराजन्यविप्रासु जायंते वर्णसंकरा इति अस्य वृत्तिमनुरन्यामाह क्षत्र्युग्रपुल्कसानां तु विलोको वधबंधन अत्र मनुना निषादोऽनुलोमजेषु क्षत्ता च प्रतिलोमजेषूक्तः व्यासेन तु विपरीतमुक्तं विदुरे क्षत्तृशब्दं तत्र तत्र प्रयुंजानेन अत एव शूद्र्यां निषादो जातः पारशवोपि वा क्षत्रियामागधं वैश्यात् शूद्रात्क्षत्तारमेव वेति याज्ञवल्क्य उभयत्र वाशब्दं पठन्ननयोर्निषादत्वक्षत्तृत्वे सूचयति तेन विप्रात् शूद्रायां क्षत्ता शूद्रात्क्षत्रियायां निषाद इत्यपि साधु ॥१२॥ ग्राम्यधर्मिणः ग्राम्यधर्मो मैथुनं तद्वतः तक्षा वर्धकिः ॥१३॥

* स्वर्णकारं ✱ राउत इति भाषायां प्रसिद्धाः

Digitized by Google